

YEZİDİ DİN ADAMLARI

Doç. Dr. Ahmet TURAN
O.M.Ü. İlahiyat Fak.

Bir sınıftan diğerine geçişi olmayan katı bir kast yapısına sahip olan Yezidiler bugün üç devlet sınırları içerisinde (Türkiye, Irak, Suriye) oturduklarından, görünüşte bölünmüş olmakla beraber dinî bir örgüt sayesinde örgütlenerek bir bütün oluştururlar. Bu dinî örgüt, ilk bakışta iki ana gruba ayrılır.

A — MÜRİDLER

Yezidiliğe gönül vermiş pek çok kabile ve aşiretten meydana gelmiş halk kitleleri olup, bundan sonra gelecek olan Ruhânîler sınıfına bağlanarak emirlerine sıkı sıkıya sarılan Yezidilerdir. Her Yezidî mutlaka bir Pîr veya Şeyhe mürîd olmak zorunda olup, karşılaştığı zaman mutlak surette elini öpmek zorundadır. Öte yandan bütün mürîdler diğer din adamlarını görünce de, onlara hürmetten, ellerini öperler. Asıl işleri hayvancılık ve çiftçilik yaparak üretmek ve «efendimiz» dedikleri aşağıda bahsedeceğimiz Ruhânîlere hizmet etmek ve belli bir miktar kazançlarından vermektir. Bundan dolayı Abdürrezzâk el-Hasanî bu sınıfa «Ruhanî sınıfının süt veren inekleridir», demektedir.¹

Mürîdler arasında «âhîret kardeşliği» mecburi olan bir kurumdur. Her yezidînin beş şeye bağlanmasının zorunlu olduğu sayılırken bu da anılmaktadır². Bu, bir erkek ve bir kadından oluşur. Her mürîdin bir âhîret kardeşi ile bir âhîret bacısının olması dinî bir emirdir. Mürîd, bu kişilerle karşılaştığı veya görüştüğü zaman, mutlak surette ellerini öpmesi gerekir. Doğuda giyilen, diğer gömleklerden farklı, arkadan düğmeli yeni bir göm-

leğin yakası mutlaka âhriet bacısı tarafından açılmalıdır³. Ölüm anında Pîr ve Şeyhî ile birlikte bu âhriet kardeşlerinin de bulunması, can verirken diğer din mensupları gibi değil de yezîdî olarak ölmelerini telkin etmeleri dinî bir görevdir. Bunlardan öldükten sonra hangisi daha önce cennete gîrerse diğerini kurtarmak için çaba sarfetmesi de arzulanarak bazı âhriet kardeşlerinin birbirlerinden habersiz cennete girmeme yemini yaptıkları da söylenir.

B — RUHÂNİLER

Bunlar beş aileden gelen din adamı sınıfı olup, bugün yurdumuzda yaşayanları dört sınıf (Şeyhler, Pîrler, Fakîrler, Peşîmamlar olmak üzere toplam yedi sınıftan ibarettir. Bu sınıflardan birinden diğerine geçmek veya farklı sınıfların üyeleri arasında evlenmek yasaktır. Bu bir inanç meselesidir. Çünkü Yezîdîler mezheplerinin saflığı bu inanişaya dayandırılır. Her biri doğduğu sınıf için yaşamak ve ölmek zorundadır.⁴ Bu sınıfın geldikleri aileler ve toplum içindeki görevleri şunlardır :

1. Mîrler veya Emîrler

Bunlar en yüksek dinî ve dünyevî güce sahip din adamlarıdır. Soy-ları, Şeyh Adî b. Müsâfir yolu ile Yezîd b. Muâviye'ye dayandırılır. Şeyh Adî'nin yeryüzünde vekilidirler. Mâsumdurlar ve bunlarda cüz-i ilâhî'nin tecelli ettiği inandırılır⁵. Bunlar Irak'da Bâ'adrî'de otururlar. Bütün dünyevî işlerde kararları kesindir. Yezîdîleri dışta temsil etmek hakkı da bunlara aittir. Bunların bütün yezîdî kabilelerinin karşısındaki durumu, kabile reisi-nin ayrı ayrı Yezîdîler karşısındaki durumu ile aynıdır.⁶ Bunların en büyü-güne Mîru'l-Ümerâ denir.

Bugün Irak'da yezîdîlerin Mîru'l-Ümerâsı, Tahsin Bey'dir. Tahsin Bey Said Beyin, o da Ali Beyin, o da Hüseyin Beyin, o da Ali Beyin, o da Hasan Beyin, o da Çöl Beyin, o da Budak Beyin o da Mîrhân Beyin, o da Selman Beyin, ... oğludur.⁷ 1944 yılında Babası Said Beyin ölümünden sonra genç yaşında babasının yerine Mîr oldu. Tahsin Bey Kâtânî sülâlesin-den olup, Şeyh Adî, Kâtânînin neslindedir. Ailesinin soydan gelen gele-neklere göre seçimi sonunda Mîr olup Irak hükümetince de uygun görül-müştür. Mîrin hükmü mutlak olup, kutsal olduğuna inanılır. Çünkü Şeyh Adînin vekilidir⁸.

Diğer bir etkin Mîrleri de Mîr Muâvye'dir. Tahsin Bey'in amcası İsmail Bey Çöl'ün oğludur. Bugün Türkiye'deki Yezîdilerin Mîr'i budur. Bu Mîr ve oğlu Ferhund, sık sık Türkiye'ye gelerek yezîdilerden para, mal ve mülk toplayıp Irak'a dönmektedir. Bu Şeyhin diğer oğlu Mîr Kökez'in ise fazla etkinliği olmadığı halde o da bölgeye sık sık gelmektedir.

Bu Mîrlerin her ikisi de, Irak-İran savaşından çıkmasından sonra, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e ters düştüklerinden, yurt dışına gitmek zorunda kalmışlardır. Tahsin Bey İngiltere'ye Mîr Muâviye de Fransa'ya yerleşmişlerdir. Savaşın uzun sürmesinden dolayı Irak'da ilân edilen genel aften yararlanarak tekrar Irak'a dönme hakkına sahip olmalarına rağmen, hâlâ adı geçen ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

2. Şeyhler

Zekâtın en büyük dilimini alan Şeyhler, Şemsânîler soyundan Melek Şeyh Şemseddin ailesinden ve Şeyh Adî'nin Mürîdlerinden veya kardeşlerinin soyundan gelmektedirler. Cübbeleri beyaz, kuşakları kırmızı, külâhları siyah oldukları ve beyaz giyindikleri söylendiği halde, bugün artık, normal olarak diğer yezîdler gibi giyinmektedirler. En önemli görevleri irşâd olup, her türlü dinî görevleri yürütürler. Sakallarını keserler fakat bıyıklarını aslâ kesmezler¹⁰.

3. Pîrler

Pîr, Kürtçe yaşlı lider, yol gösteren şeyh anlamına gelir. Bunlar Pîrânî sülâlesinden Pîr Hasin Maman ailesinden gelmektedir¹¹. Dinî görevlerde Şeyhlere yardımcı olan ve bu görevleri birlikte yürüten, Mürîdlere dinî bilgileri öğreten, bayramlarda, nikâhlarda, sünnet düğünlerinde ve evlenmelerde yol göstererek âdetleri yaşatan din adamlarıdır. Bunlar da sakallarını kesmekle beraber bıyıklarını hiç kesmezler.

4. Fakîrler

Fakîr, dünyada din yolunu tutan kişi demektir. Bunlar Ahdânî sülâlesinden Şeyh Hasan Basrî'nin neslinden gelmektedirler. Yezîdiler arasında vaaz, telkin, nasihat ve aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevlidirler. Bu görevler ağır ve yorucu olduklarından dolayı, bu kişilerin cen-

netle müjdelendikleri söylenmektedir. Devamlı Yezîdiler arasında dolaşır, sakallarını ve bıyıklarını aslâ kesmezler. Bu bir dinî gelenektir. Sırtlarına giydikleri hırkayı ölüceye kadar çıkartmadıkları, boyunlarına «meftul» denen bir tasma takdıkları söylenirse de, günümüzde bu âdetleri artık Fakîrlerde görmek güçtür. Onlar da Mürîdler gibi giyinmektedirler¹².

5. Peşimâmlar

Baş imam da demek olan bu din adamı da, Fakîrler ile aynı sülâleden gelmekte olup, aynı haklara sahip olmaktadır. Bunlar da, Fakîrler gibi, sakal ve bıyıklarını hiç kesmezler. Yezîdîlerin nikâh memurudurlar. Bütün yezîdîler nikâhlarını bunlara kıydırırlar. Peşimâmlar bulunmadıkları zaman nikâhları diğer din adamları kıyarlar. Bunlar bir bölgede görev yapan din adamlarıdır. Güneydoğu Anadolu'da yezîdîler arasında yalnız Beşîri bölgesinde üç kardeş : Üzeyr Cengiz, Kelo Kanat, Hasan Kanat¹³ ve bunların çocukları görev yapmaktadırlar.

6. Kavvallar

Bunlar Irak'ta, Sincar'da oturan din adamlarına hizmet edecek nitelikte şarkıcılardır. Buldukları yerde Emîr ve Şeyh'e hizmet eden, dinî bayramlara katılan, Mürîdler arasında belli kurallara göre seçilen, Melek Tâvûs heykeli olan sancakların kiracılarıdır. Bu görevin kendilerine Şeyh Adî tarafından verilmiş olduğu söylenir¹⁴. Bunlar, Şeyh Adî'nin türbesinin etrafında oturur ve yılda bir kere yezîdî köylerini dolaşmak ve türbe ziyaretine (hac) gelmeyenlerle konuşmak üzere ayrılırlar. Yanlarında Melek Tâvûs'un kutsal heykelini, sancağını da alarak köylü yezîdîlerin bu heykelleri öpüp tavaf etmelerini sağlarlar. Tavaf, def ve dümbelek sesleri arasında heykelin çevresinde üç kez dönmekten ibarettir. Böylece Kavvallar yezîdî köylerinde imânî kuvvetlendirmek, yezîdî birliğini sağlamak ve sadaka toplamak üzere bu gezileri bayramlara rastlarlar. Sancakların tavafindan başka, Şeyh Adî'nin türbesinden getirilen toprak kürecikler (Beratta) ve takdis edilmiş su (Zemzem) ile bir nevi dinî ticaret yaparak Mîr adına para toplarlar. Toplanan bu gelirin yarısı Şeyh Adî'nin türbesine, dörtte biri Mîr'e, geriye kalan dörtte biri de kendisine verilir. Eskiden çok sık gelen Kavvalların çoktan beri hiç gelmedikleri söylenmekte ise de bu sözün doğruluğuna inanmak güçtür.

7. Köçekler

Bunlar da belli bir aileden gelmeyip, mürîdler arasından seçilen oyuncularından olup, Şeyh Adî'nin türbesi yanında, buraya gelenleri eğlendirmek suretiyle hizmet eden ve Kavvallara yardımcı olarak gezilerde, köylerde sancakları taşıyan uzun saçlı kişilerdir¹⁵. Yezîdîler bunların adını duyduklarını, fakat kendilerini hiç görmediklerini söyleyerek bunların Sincar'da bulduklarını itiraf etmektedirler.¹⁶

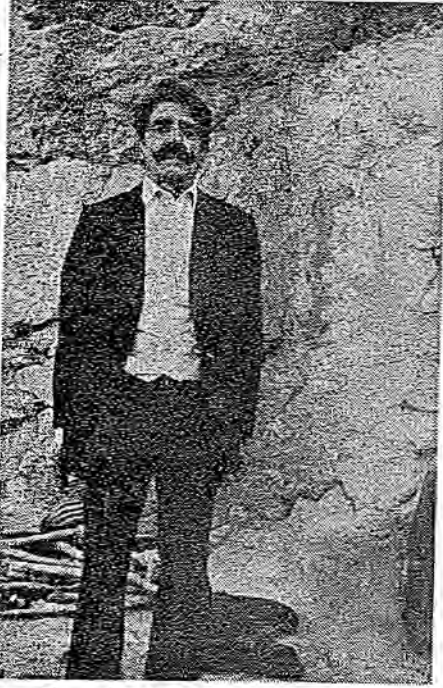
Sonuç

Görüldüğü gibi yezîdîler, halk tabakası (mürîdler) ve din adamları (ruhânîler) olmak üzere iki ana sınıfa ayrılmaktadırlar. Halk tabakası tek olup, din adamları yedi sınıftır. Bu sınıfların yezîdî köylerinde ancak dördü: «Şeyhler, Pîrler, Fakîrler, Peşimâmlar» görev yapmakta olup, Mîrleri canı istediği zaman veya gerek duyulduğunda; Kavvallar ve Köçekler de yılın belli günlerinde, bayramlarda veya köyleri dolaşmak için yaptıkları bir plâna göre, yezîdî köylerine gelerek hizmet yaparlar. Bugün bu din adamlarının sözlerine inanmayan bir çok yezîdî var ise de, bunların toplum üzerindeki etkileri karşısında ve birliğin bozulmaması için sükût etmektedirler. Bununla beraber aksini yaparak din değiştiren —Müslüman olan— köylelerini terkedip kabul ettiği dine inananların köylerine giderek yerleşen yezîdîlerin sayısı da küçümsenmeyecek kadar çoktur.

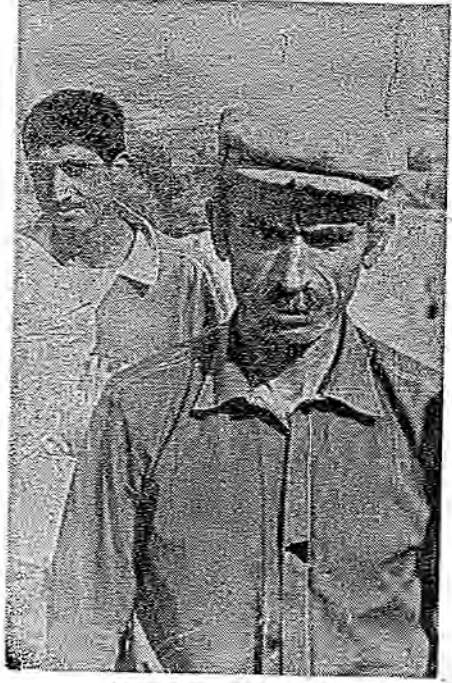
DİPNOTLAR :

1. Bkz. Abdürrezzak el-Hasanî, el-Yezidiyyûn fi Hâzırîhim, ve Mâzîhim, Sayda, 1951 s. 53.
2. Her Yezidî şu beş şeye bağlanması gerekir. Bunlar: «Bir tanrısı olması, bir şeyhi olması, bir piri olması, bir ahiret kardeşi ile bir ahiret bacısı olması ve bir mürebbisi olmasıdır.» Bkz. Lescot (R), Enquête sur les Yédis de Syrie et du Djebel Sindjar, Beyrut, 1938, S. 31, n. 2.
3. Bkz. Turan(A), Yezidî İnanç ve İbadetleri Hakkında Edinilen İlk Bilgiler, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 1986, Sayı: I, s. 137-141.
4. Lescot(A), a.g.e., s. 85 vd.
5. Sıddik ed-Dehlûcî, el, Yezidiyye, Irak, 1949, s. 295.
6. Menzel(Th), Yezidiler, İA, C. 13, S. 421.
7. Abdürrezzak el-Hasanî, a.g.e., S. 47.
8. Anastase, Marie, el-Yezidiyye, Maşrik, C. 2, 1899. S. 550.
9. Bu yezidî Mirinin Yezidiler konusunda yayınladığı bir de kitabı vardır. Bkz. el-Yezidiyye Kadîmen ve Hâdisen, Beyrut, 1934.
10. Mahallinde yavtığımız araştırmalar sırasında bir çok Yezidî Şeyhi ile arkadaş olup dolaştığımızda, zaman zaman özel kıyafetlerini giymelerini istemiştik. Ancak onlar her defasında «Özel kıyafetleri olmadığını» söyleyince biz de fazla ısrar edemedimizden, maalesef hiç bir din damımı kendi özel kıyafeti ile resmini çekemedik. Çektiğimiz resimleri normal kıyafetle olan resimleridir. Bkz. Resimler.
11. İsmail Bey Çöl, a.g.e., s. 107.
12. İbid, s. 108; Abdürrezzak el-Hasanî, a.g.e., s. 51.
13. Bkz. Türkiye Yezidileri Din Adamları Tablosu.
14. Abdürrezzak el-Hasanî, a.g.e., s. 51.
15. Sıddik ed-Dehlûcî, a.g.e., s. 51.
16. Yezidilerdeki din adamları sınıfı için Bkz. Siouffi (M.N) Notice sur le cheikh Adi et la Secte des Yézidis, JA, C. 5, 1885, s. 87-98; Guérinot (A), les Yézidis, RMM, C. 5, 1908, s. 606-609; Mustafa Nuri, Abede-i İblâs, Yezidî Tayfasının İtikâtı, Âdâtı, Evsâfı, İstanbul 1910, s. 21-24; Nau (F), Récueil de textes et de documents sur les Yézidis, ROC, C. 20, 1915-1918 Paris, S. 248-252, Menzel (Th), a.g.e. s. 420-421; Abbâs el-Azzavî Târih el-Yezidiyye ve Aslu Akidetihim Bağdat, 1935, s. 172-182; Sıddik ed-Dehlûcî, a.g.e., s. 177-181; Abdürrezzak el-Hasanî, a.g.e., s. 47-54.

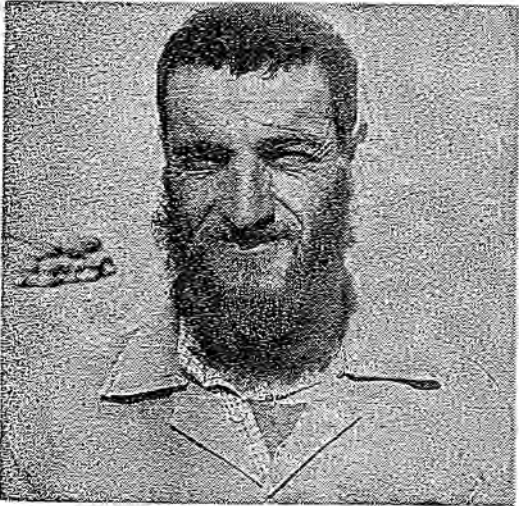
RESİMLER

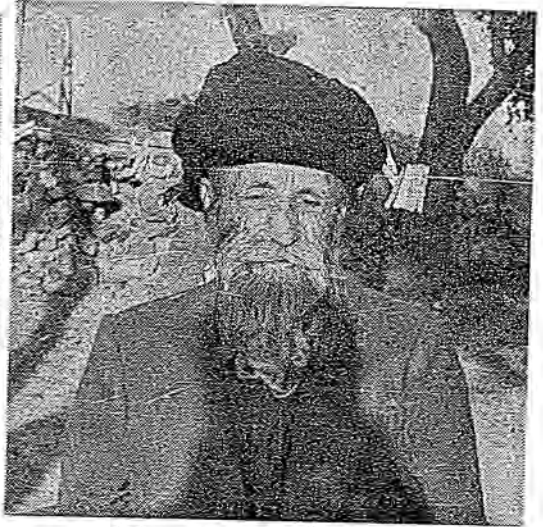
I — Şeyh Teto Sencar, Berhök
Mezrası, Nusaybîh.

II — Pir Hamit Daban,
Kuşçukuru, Beşiri

III — Fakir Cundi Kavut,
Çilesiz, Nusaybin

IV — Peşimân Üzeyir
Cengiz, Oğuz, Beşiri.

GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE'DEKİ YEZİDİ DİN ADAMLARI TABLOSU

İl	İlçe	Köy	Din Adanı Adı, Soyadı	Ünvanı	
Sirt	Kurtalan	Kurukavak	Abdullah Gasko	Şeyh	
			Hacı Yusuf Balbo	Pir	
			Bereket Çetuk Serif Çetuk (Oğlu)	Fakir Fakir	
	Beşiri	Uğurca	Ali Çetuk	Fakir	
			Oğuz	Üzeyir Cengiz Koni Cengiz (Almanya da) Bereket Cengiz Miro Uca Yusuf Uca (Oğlu)	Peşimâm Peşimâm Peşimâm Şeyh Şeyh
		Üçkuyular		Kelo Kanat Hüseyin Pamukçu	Peşimâm Pir
		Meydancık		Hasan Kanat	Peşimâm
		Kuşçukuru	Emin Cilo Hamit Daban	Şeyh Pir	
		Yolkonak	Reşo (Reşit) Agit Memo (Mehmet) Sam	Şeyh Şeyh	
		Batman	Yolveren	Süleyman Acı Halil	Pir Fakir
Mardin	Midyad			Merkez	Bozo Agit İsmail Deniz (Almanya'da) Halit (Almanya'da)
Nusaybin		Çörekli Mez.	Fevzi Yıldırım		Pir
	Berhök		Teto Sencar Fendi Sencar (Kardeşi) Hasan Sencar (Kardeşi) Cundi Sencar (Kardeşi) Mirza Ak Fahri Ak İskender Ak Şehmuz Ak Bedri Ak Ömer Ak (Almanya'da) Yaşar Dik	Şeyh Şeyh Şeyh Şeyh Şeyh Şeyh Şeyh Şeyh Şeyh Şeyh	
		Çilesiz	Şehmuz Kavut Cendi Kavut (Oğlu) Resul Kavut	Fakir Fakir Fakir	
			Bakacık	Nevruz Yıldırım Yezdin Yıldırım (Oğlu) Hüseyin Yıldırım (Oğlu)	Pir Pir Pir

İl	İlçe	Köy	Din Adamı Adı, Soyadı	Ünvanı
Ş.Urfa	Viranşehir	Çavuşlu	Ramazan Güneş	Şeyh
		Burç	Ferman Gasko	Şeyh
		Bahçelievler Mahallesi	Osman Kinik (Kurukavaktan) Küllü Birsen (Yasince'den)	Pir Fakir
		Oğlakçı	Ali Temi Ahmet Temi (Babası) Sait Daban	Pir Pir Şeyh